The Translation of The School Principal by Adel Abdelmoneim: A Critical Study Based on Lawrence Venuti's Theory

Isa Zare Dorniani (Coressponding) Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran . isazaredorniani@khu.ac.ir

Ali Asvadi Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran. asvadi@khu.ac.ir

Yashar Hemmatzadeh M.A. Student in Arabic Language Translation, Kharazmi University, Tehran, Iran. Yashar.hmtz@khu.ac.ir

Abstract

The School Principal, a novel by Jalal Al-Ahmad, is regarded as a cornerstone of contemporary Iranian literature, characterized by its explicit, critical prose and a linguistic structure that is simultaneously simple and impactful. The translation of this work into Arabic—specifically the version rendered by Adel Abdelmoneim—has encountered significant challenges arising from the profound cultural and linguistic disparities between the two languages. Utilizing a descriptive-analytical approach and grounded in Lawrence Venuti's theory (1995) of domestication and foreignization, this study seeks to evaluate the quality of conceptual transfer within this translation. The analysis reveals that, in an attempt to produce a fluid text that is readily accessible to the Arabic-speaking audience, the translator predominantly relied on literal translation. However, this pursuit of fluency has, in numerous instances, led to a misinterpretation of the author's original intent. This is particularly evident in the treatment of metaphors and colloquialisms; the translator's misconceptions are markedly visible, ultimately transmitting these errors to the reader and compromising the linguistic identity and cultural nuances of the source text.

Keywords: Persian-to-Arabictranslation, Translation criticism, Lawrence Venuti, Domestication and Foreignization, Jalal Al-Ahmad, The School Principal, Adel Abdelmoneim.

In Press

1. Introduction

Translation functions as an indispensable intercultural bridge, facilitating the transfer of literary, cultural, and intellectual discourses across linguistic boundaries. Within the domain of literary translation, conveying not only the surface propositional meaning but also the intricate stylistic nuances, cultural subtexts, and ideological stance of the author constitutes a formidable challenge. This challenge becomes exceptionally pronounced when dealing with contemporary socially and politically engaged prose, wherein language operates as a dynamic instrument for social critique, intellectual dissent, and artistic innovation.

Persian contemporary literature is rich with seminal works that vividly mirror the socio-political turbulences and institutional shifts of their respective eras. Among these, Jalal Al-e Ahmad's renowned novel *The School Principal* (*Modir-e Madreseh*, 1958) stands out as an undeniable masterpiece of critical realism and modern Persian prose. Authored in a sharp, outspoken, concise, and socio-critically charged register, the novel reflects the bureaucratic decay, administrative corruption, and existential alienation prevalent in Pahlavi-era Iran. The narrative unfolds through the first-person perspective of a disillusioned school teacher who abandons his classroom duties to assume the administrative control of a dilapidated rural school, thereby exposing systemic institutional flaws. Al-e Ahmad's idiosyncratic prose style—characterized by colloquial idioms, harsh lexical choices, syntactic subversions, and native cultural markers—presents profound translational difficulties for any cross-cultural transfer.

In the broader context of Arab literary reception, Al-e Ahmad's corpus has consistently attracted scholarly and translational attention. The Arabic translation of *The School Principal*, rendered by the prominent translator Adel Abdelmoneim, represents a significant undertaking aimed at introducing this Persian socio-literary milestone to Arab readerships. Nevertheless, given the deep cultural, linguistic, and stylistic disparities between Persian and Arabic, this translation has triggered serious scholarly debates regarding its fidelity, aesthetic preservation, and methodological orientation. Translating a text so deeply rooted in Iranian socio-cultural specificities into Arabic necessitates a conscious, systematic translation strategy to manage the friction between source and target norms.

To systematically evaluate how Abdelmoneim navigated these translational complexities, Lawrence Venuti's (1995) sociological and

In Press

ideological framework—specifically his foundational dichotomy of domestication and foreignization—provides a robust theoretical lens. Venuti famously argues that translation is never a transparent, neutral act; rather, it is a site of ideological manipulation governed by target-language cultural values. Domestication minimizes the foreignness of the source text, aligning it with target-language norms to produce a fluent and readable text at the expense of cultural alterity. Foreignization, conversely, preserves the linguistic and cultural idiosyncrasies of the source text, disrupting target expectations. This study aims to critically investigate Adel Abdelmoneim's Arabic rendering of *The School Principal* through Venuti's framework, identifying dominant strategies and assessing their impact on the reproduction of Al-e Ahmad's aesthetic discourse.

2. Literature Review

The critical evaluation of literary translations between Persian, Arabic, and other languages has attracted substantial scholarly attention, providing a solid foundation for empirical translation criticism. A systematic review of prior research reveals several key milestones:

1. Sadeq Hedayat's Translation Studies: Early foundational investigations into the translation of contemporary Iranian fiction—most notably comparative assessments of Sadeq Hedayat's *The Blind Owl* across European and Middle Eastern languages—highlighted the perpetual tension between literal fidelity and cultural domestication, establishing initial criteria for evaluating prose translation shifts.
2. Narrative Voice and Cultural Asymmetry: Subsequent studies examined the rendering of narrative voices and ideological subtexts in translated literature. Researchers demonstrated how institutional constraints and cultural asymmetries frequently compel translators to adopt assimilationist strategies, systematically eroding culture-specific items.
3. Stylistic Shifts in Contemporary Persian Prose: More recent scholarly inquiries have focused on micro-level stylistic shifts in translated Iranian fiction. These investigations underscore how complex syntactic structures, colloquialisms, and regional idioms present formidable bottlenecks when transferred into languages possessing powerful, canonical literary traditions such as Arabic.
4. Al-e Ahmad's Literary Corpus: Regarding Jalal Al-e Ahmad specifically, previous academic scholarship has predominantly concentrated on thematic analyses, ideological commitments,

In Press

and the stylistic evolution of his Persian essays and novels. However, comprehensive, theory-driven investigations into the Arabic translations of his major narrative works remain notably scarce.

While sporadic reviews have touched upon general readability and surface-level accuracy, a systematic, corpus-based examination mapping specific micro-level translational shifts against Lawrence Venuti's macro-strategies (*domestication* vs. *foreignization*) has been largely absent in existing literature. This study directly addresses this critical gap by integrating qualitative textual scrutiny with quantitative frequency analysis to evaluate Adel Abdelmoneim's Arabic translation of *The School Principal*.

3. Research Method

This study adopts a descriptive-analytical and comparative research design within a mixed-methods paradigm, integrating qualitative textual interpretation with quantitative frequency analysis. The research corpus comprises the complete Persian text of Jalal Al-e Ahmad's novel *The School Principal* alongside its published Arabic translation by Adel Abdelmoneim. From this extensive corpus, a purposive sample of seventeen prominent textual instances—encompassing complex idioms, culture-specific colloquialisms, bureaucratic metaphors, and stylistic idiosyncrasies—was selected as diagnostic textual nodes where source- and target-culture frictions are most acute. The evaluative framework is anchored in Lawrence Venuti's sociological concepts of domestication and foreignization. To operationalize these concepts, the study establishes a set of comparative structural-semantic criteria, namely semantic-pragmatic correspondence, functional aesthetic efficacy, and norm-breaking deviations. The selected Persian segments and their Arabic counterparts were systematically juxtaposed and coded as either domestication, which involves cultural assimilation and target-language fluency, or foreignization, which entails literal transfer and the retention of source cultural markers. Subsequently, a quantitative frequency analysis was conducted to calculate the statistical dominance and percentage distribution of each macro-strategy across the sampled corpus. This dual methodological approach ensures a rigorous, objective, and comprehensive evaluation of the translator's stylistic choices, ideological orientation, and overall fidelity to the original literary discourse.

4. Research Questions

In Press

1. Based on Lawrence Venuti's theory, to what extent has the Arabic translation of the novel *The School Principal* succeeded in accurately reconstructing the literal meaning of the source text?
2. To what extent has this Arabic translation succeeded in recreating the critical tone, idioms, and colloquial expressions of the original work?

5. Findings

The empirical and comparative analysis of the parallel corpus yields profound insights into Adel Abdelmoneim's translational behavior and ideological orientation, demonstrating unequivocally that domestication operates as the overarching macro-strategy throughout his Arabic rendering of Jalal Al-e Ahmad's *The School Principal*. The quantitative distribution reveals that domesticating and culture-assimilating strategies account for more than 75 percent of the examined textual shifts, highlighting a systematic institutional and stylistic inclination toward target-language fluency, structural transparency, and enhanced readability for the Arab readership. By consistently prioritizing target-audience comprehensibility and normative stylistic expectations, the translator frequently smooths out Al-e Ahmad's intentional lexical roughness and harsh literary edges. Consequently, culture-specific bureaucratic terms, administrative ironies, and socio-political critiques inherent in the 1950s Persian educational setting are replaced with generalized Arabic equivalents. This domesticating assimilation inadvertently neutralizes the critical ideological charge of the original text, leading to a noticeable erosion of the author's unique aesthetic identity. Furthermore, the qualitative evaluation uncovers a crucial theoretical distinction regarding literal translation: instances of rigid, word-for-word rendering identified within the target text do not stem from a conscious, subversive foreignizing strategy designed to disrupt reader complacency in line with Venuti's paradigm, but rather reflect interpretive inadequacies and stylistic bottlenecks when confronting complex, culture-bound Persian idioms. Ultimately, the empirical findings confirm that while Abdelmoneim successfully produced a smooth, accessible narrative surface, his heavy reliance on cultural domestication and occasional interpretive missteps severely compromised the stylistic, structural, and artistic integrity of Al-e Ahmad's literary masterpiece, sacrificing source alterity for target fluency.

6. Conclusion

In Press

This study investigated the Arabic translation of Jalal Al-e Ahmad's seminal novel The School Principal by Adel Abdelmoneim, utilizing Lawrence Venuti's sociological framework of domestication and foreignization to evaluate translational fidelity, aesthetic preservation, and stylistic transfer. The comprehensive comparative analysis—integrating qualitative textual scrutiny with quantitative frequency measurement—leads to the definitive conclusion that domestication serves as the overarching, guiding macro-strategy of the entire translation project. While this assimilationist strategy successfully enhances surface readability, structural transparency, and linguistic fluidity for the Arab reader, it fundamentally compromises the unique aesthetic, stylistic, and ideological integrity of Al-e Ahmad's original prose. The deliberate smoothing of culture-specific markers, regional idioms, and harsh syntactic subversions results in the invisibility of the author and the domestication of a fiercely critical text into conventional literary moulds. Furthermore, the study highlights that instances of literal translation found in the target text should not be misconstrued as intentional foreignizing maneuvers designed to challenge reader complacency; rather, they represent interpretive bottlenecks and translational inadequacies arising when confronting culture-bound Persian expressions. Ultimately, translating socially engaged literature requires a delicate, highly reflexive equilibrium between respect for source-text alterity and target-audience accessibility. Abdelmoneim's heavy reliance on cultural domestication illustrates the pervasive pressure of target-norm assimilation in literary transfers. Future research in Arabic-Persian translation studies must continue to explore how ideological constraints, institutional norms, and cultural asymmetries shape literary translation, urging translators to adopt more balanced, culturally sensitive methodologies that honor the polyphonic voices and critical dissent inherent in contemporary Middle Eastern literature. Moreover, the findings demonstrate that macro-level domestication operates in tandem with micro-level retention, producing an uneven texture in which foreignized items remain embedded within an assimilated framework.

In Press

بررسی و نقد ترجمه کتاب مدیر مدرسه توسط عادل عبدالمنعم بر اساس نظریه‌ی لارنس ونوتی

عیسی زارع درنیانی

نویسنده مسئول ؛ دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. isazaredorniani@khu.ac.ir

علی اسودی

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. asvadi@khu.ac.ir

یاشار همت زاده

دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران Yashar.hmtz@khu.ac.ir .

In Press

چکیده

رمان *مدیر مدرسه* اثر جلال آل‌احمد، به سبب برخورداری از نثری صریح، گزنده و انتقادی به همراه ساختار زبانی ساده و دراماتیک، در زمره آثار شاخص ادبیات معاصر ایران قرار می گیرد. برگردان این اثر به زبان عربی، به‌ویژه در ترجمه‌ی عادل عبدالمنعم، به دلیل تعارضات و فاصله‌های بنیادین میان هنجارهای فرهنگی و ساختار زبانی مبدأ و مقصد، با برخی چالش‌های ترجمه‌شناختی مواجه شده است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر چارچوب نظری لارنس ونوتی (۱۹۹۵)، به واکاوی تقابل راهبردهای «بومی‌سازی» و «بیگانه‌سازی» در این ترجمه پرداخته است؛ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد راهبرد غالب مترجم در این ترجمه، بومی‌سازی با هدف دست‌یابی به متنی روان برای مخاطب عرب‌زبان بوده است. تحلیل‌های کمی نشان داد که مترجم در انتقال مفهوم برخی از بافت‌های نثر به خوبی عمل کرده؛ اما در مواجهه با لایه‌های اصطلاحی پیچیده، به دلیل کج‌فهمی‌های زبانی، ناگزیر به ترجمه تحت‌اللفظی خام پناه برده است که این امر به عنوان یک انحراف ترجمه‌ای، به هویت و گفتمان ایدئولوژیک اثر اصلی آسیب وارد کرده است. این امر نشان می‌دهد که اتخاذ راهبرد بومی‌سازی افراطی توسط مترجم در عمل به تحریف گفتمان ایدئولوژیک نویسنده منجر شده است. به‌ویژه در مواجهه با کنایات و اصطلاحات عامیانه اثر، کج‌فهمی‌های مترجم به‌وضوح مشاهده شده که در نهایت منجر به سوءبرداشت‌های متنی گردیده است؛ امری که با بازتولید اشتباهات در زبان مقصد، باعث تقلیل دلالت‌های معنایی و در نتیجه، فرسایش هویت زبانی و زیبایی‌شناسی متن آل‌احمد شده است.

کلید واژه‌ها: ترجمه فارسی به عربی، نقد ترجمه عربی، نظریه‌ی لارنس ونوتی، جلال آل احمد، مدیر مدرسه، عادل عبدالمنعم.

مقدمه

در بحث تعریف ترجمه، اگر بخواهیم نگاهی کلی داشته باشیم، می‌توان آن را به عنوان برگرداندن یک نوشته یا گفته از زبان مبدأ به زبان مقصد تعریف کرد. اما در واقع، موفق‌ترین حالت این برگردان زمانی است که اثرگذاری و تأثیری که متن اصلی بر مخاطب زبان مبدأ گذاشته است، به همان اندازه و کیفیت در مخاطب زبان مقصد نیز ایجاد شود. به عبارت ساده‌تر، ترجمه‌ای ایده‌آل است که بتواند صورت و معنای متن را، بدون کم یا زیاد کردن محتوا، به‌گونه‌ای منتقل کند که پیام و مقصود نویسنده در زبان جدید کاملاً شفاف و دست‌نخورده باقی بماند و خواننده زبان مقصد، همان تجربه‌ای را داشته باشد که خواننده زبان مبدأ داشته است.

ممکن است این سوال به ذهن خواننده یک اثر ترجمه شده خطور کند که چه ترجمه‌ای کاملا کافیست؟ در پاسخ به این قبیل سوالات بهتر است بگوییم که در واقع هیچ ترجمه‌ای کاملا کافی نخواهد بود. متنی که برای اولین بار از قلم یک نویسنده جاری شده، صرفا یک جمله‌ی متشکل از چندین واژه نیست، علی الخصوص اگر متن نگاشته شده ادبی یا شعر باشد؛ نویسندهٔ یک اثر در واقع پیوندی عمیق با هویت اجتماعی جامعه‌ی خود دارد و زبانی را برای خلق اثر خود انتخاب کرده که اولین واژگانش را در کودکی از مادرش شنیده وآموخته است. پس چگونه یک مترجم می‌تواند اثری با این پیوند مستحکم را بصورت کامل به زبانی دیگر برگرداند.

اثری که برای اولین بار نگاشته شده است، در واقع تجلّی روح یک نویسنده و جامعه‌ی آن می‌باشد و متن ترجمه شده‌ی آن، در بهترین حالت شخصی نقاب زده و مبدل برای جامعه‌ی خود است، اما آیا می‌توان با این برداشت از متون ترجمه شده دست کشید؟ پاسخ این سوال را در میان جملات عباس کیارستمی (۱۳۹۵-۱۳۱۹) در یک کنفرانس مطبوعاتی می‌توان یافت که گفته بود« خود را از شر اورجینال خلاص کنید، اگر یک کپی خوب دیدید بچسبید به آن و نگهش دارید»(https://www.parsine.com/fa/tiny/news-**۹۵۰۵۱۹**).

طبق این گفته، ترجمه شاید کامل نباشد اما می‌تواند کافی باشد و می‌تواند تأثیر یک اثر را تا حد قابل قبولی برای فرهنگی دیگر منتقل نماید.

رمان مدیر مدرسه اثر جلال آل احمد، تنها یک اثر ادبی نیست، بلکه نقطه عطفی در نثر معاصر ایران است که روایت‌گری و نقد اجتماعی را با زبانی نو به مخاطب ارائه داده. بر همین اساس،

In Press

ضرورت داشت تا ترجمه‌ی عادل عبدالمنعم، با تکیه بر یک چارچوب نظری نظام‌مند، مورد سنجش قرار گیرد.

با تکیه بر مؤلفه‌های نظری لارنس ونوتی[1]، هدف پژوهش آن است که بررسی شود مترجم تا چه حد توانسته نثر خاص و منحصربه‌فرد جلال آل‌احمد را در زبان مقصد بازآفرینی کند. در واقع، محور اصلی این ارزیابی، بررسی تقابل میان دو راهبرد بیگانه‌سازی و بومی‌سازی در ترجمه عربی این رمان است تا مشخص شود که مترجم در مواجهه با ویژگی‌های سبکی اثر، چه رویکردی اتخاذ کرده است.

پژوهش حاضر در صدد است با به‌کارگیری دو مولفه‌ی اصلی (بیگانه‌سازی و بومی‌سازی) از نظریه ونوتی در تعریب رمان مدیر مدرسه از جلال آل احمد، به سوالات زیر را پاسخ دهد:

- ترجمه عربی رمان مدیر مدرسه بر اساس نظریه‌ی لارنس ونوتی، تا چه میزان در بازسازی دقیق معنای لغوی متن اصلی موفق عمل کرده است؟

- ترجمه این اثر به زبان عربی، تا چه حد در بازآفرینی لحن انتقادی، اصطلاحات و کنایات موفق بوده است؟

۱. پیشینه‌ی پژوهش

علیرغم پژوهش‌های متعدد در حوزه تحلیل ترجمه با بکارگیری نظریه لارنس ونوتی، این پژوهش نخستین تلاش برای به‌کارگیری نظریه‌ی ونوتی در تعریب به شمار می‌رود.

سعید نجفی اسدالهی (۱۳۷۵) در در مقاله‌ی «دستور زبان در عربی و فارسی و دیگر زبان‌ها»، به بررسی تطبیقی ساختارهای دستوری در زبان فارسی و عربی پرداخته و با تمرکز بر شباهت‌ها و تفاوت‌های نحوی و صرفی، به تحلیل نظام‌های زبانی در مقایسه با یکدیگر می‌پردازد. نکته حائز اهمیت این مقاله این است که در این پژوهش، تاریخ یک قاعده‌ی نحوی و اثر آن در متون، بصورت یکپارچه بررسی شده است.

محمد غضنفری (۱۳۸۴) در مقاله‌ی «بازتاب بومی گرایی در یک ترجمه ادبی: برگردان انگلیسی کاستلو از بوف کور هدایت» با دو روش بیگانه سازی و بومی سازی، به بررسی و تحلیل اثری ترجمه شده پرداخته و به مطالعه تبعات ایدئولوژیک ترجمه انگلیسی رمان بوف کور، اثر صادق هدایت, نویسنده معاصر، می‌پردازد، که در سال ۱۹۵۷ میلادی به دست دزموند پاتریک کاستلو ترجمه شده است. رمان بوف کور سوررئال و درون‌گرایانه است و بررسی

1-Venuti, L.

In Press

بومی‌گرایی در ترجمهٔ اینگونه آثار، نسبت به متون محاوره‌ای با لحن صریح اجتماعی-انتقادی، با چالش‌های ترجمه‌ای متفاوت‌تری برخوردار خواهد بود.

ابوالفضل حری (۱۳۸۷) در مقاله‌ی «حضور مترجم در متن روایی»، به چگونگی حضور مترجم در متون روایی می پردازد. او با اشاره به مقالهٔ هرمانز سه حالت حضور مترجم را بررسی می‌کند و در بررسی این حالات، به مفاهیم پیدایی ناپیدایی و مقاومت اقلیت سازی و شیوه‌های غرابت زدایی نیز توجه دارد. حرّی در این پژوهش، رد پای مترجم در آثار ترجمه شده را صدایِ دوم نامیده که همیشه در متن ترجمه شده حضور دارد.

حسن امامی و ساجده حسین‌نیا (۱۳۹۱) در مقاله‌ی «بررسی چرایی بومی‌سازی و بیگانه سازی در ترجمه‌های فیتزجرالد بر پایه نظریه‌ی ونوتی»، با اتخاذ راهبردهای بومی‌سازی و بیگانه سازی، به تحلیل ترجمه‌های ادوارد فیتزجرالد از آثار کلاسیک پرداخته‌اند. نقطه‌ی قوت این پژوهش، بکارگیری نظریه ونوتی در ترجمهٔ متون کلاسیک، همراه با رویکرد جامعه‌شناختی و تاریخی است.

منیر تقوی (۱۳۹۳) در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی تطبیقی ترجمه عناصر فرهنگی کتاب سووشون: مطالعه‌ای پسااستعماری بر اساس نظریه بومی‌گرایی و بیگانه‌گرایی ونوتی»، به مقایسه دو ترجمه از رمان سووشون پرداخته است تا مشخص شود مترجمان از کدام یک از دو روش بومی گرایی و بیگانه گرایی بیشتر استفاده کرده اند. در واقع مقایسه دو مترجمِ متفاوت از یک اثر، راهکار مناسبی برای فهم این موضوع است که تصمیمات مترجم تا چه اندازه در تغییر ماهیت سیاسی متن نقش دارد.

خیره موحوش (۲۰۱۶) در پایان نامهٔ خود با عنوان «ترجمهٔ البعد الثقافی من منظور استراتجیتی التوطین والتغریب دراسه تطبیقیه»، هویت فرهنگی یک رمان انگلیسی را از منظر ترجمه‌های دو مترجم مختلف و با اتکا به نظریه‌های دوگانگی و ونوتی مورد واکاوی قرار داده است. وی با سنجش میزان بهره‌گیری مترجمان از راهبردهای آشنایی‌زدایی و غرابت‌زدایی، بر این باور است که پیچیدگی‌های نهفته در بار فرهنگی متن، ترجمه را از عملیاتی ساده به فرآیندی دشوار و نیازمند تحلیل‌های دقیق بدل می‌سازد.

حسین فیروزی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ی «بررسی انواع آشنایی زدایی در آثار مهدی اخوان ثالث»، به این نتیجه رسیدند که اخوان ثالث با به‌کارگیری راهبردهای آشنایی‌زدایی، به بازنمایی و برجسته‌سازی زبان شعری خود دست یافته است. در این مقاله بهتر بود که رویکردی صرفا تأیید کننده به تنهایی وجود نداشت، چرا که در نقد متون ادبی، بررسی شکست‌های

احتمالیِ آشنایی‌زدایی یا پیامدهای منفی آن در بافتار متن، به اندازه بررسی موفقیت‌های آن حائز اهمیت است.

میر محمد خادم نبی (۱۳۹۶) در مقالهٔ «لارنس ونوتی»، به بررسی ترکیب مبحث میان نظریه دوگانه ونوتی با سایر نظریه‌های ترجمه می‌پردازد. تبیین می‌کند که برخی پژوهشگران، نظریه مذکور را با نظریه ترجمه معنایی-ارتباطیِ نیومارک یا مفهوم تعادل صوری-پویای یوجین نایدا همسو دانسته‌اند؛ در حالی که مفهوم آشنایی‌زدایی و غرابت‌زدایی، پیش از ونوتی نیز در ادبیات پژوهشی مطرح بوده است.

شایسته سادات موسوی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «سازوکار ترجمه ها در غرابت زدایی از گفتمان نقد و نظریه ادبی با تمرکز بر ارتباط «لحن»، «صدا» و «قدرت»»، استدلال می‌کند که اصلاح کیفیت ترجمه‌ها - به عنوان نخستین نقطه ورود نظریه‌های نوین ادبی به ایران- می‌تواند با کاهش «بیگانه‌نمایی»، امکان گفت‌وگوی میان این گفتمان‌های جدید و مبانی پیشین نقد ادبی را فراهم آورد.

علی افضلی و مائده اکبر کرکاسی (۱۴۰۰) در مقاله‌ی «بررسی ترجمه‌ی مقوله‌های فرهنگی رمان عربی بر اساس نظریه‌ی لارنس ونوتی»، به تحلیل راهبردهای ترجمه در ترجمه‌ی فارسی رمان «عرس الزّین» (اثر هدی برکات) پرداخته‌اند. نقطه قوت این پژوهش یکپارچگی نظری، عملی و استفاده از دو مدل مکمل (دسته‌بندی نیومارک برای شناسایی داده‌ها و دوگانه ونوتی برای تحلیل راهبردها) است.

علی صیادانی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «ناهنجاری‌های دستوری-معنایی از دیدگاه لارنس ونوتی در رابطه با دو ترجمه‌ی مهدی سرحدی و موسی اسوار از رمان عیسی ابن الإنسان»، به ارزیابی تطبیقی دو ترجمه مختلف از اثر جبران خلیل جبران بر اساس مولفه‌های نظریه‌ی ونوتی پرداخته‌اند. ارائه ترجمه پیشنهادی در پایان هر بخش تحلیلی، پژوهش را از یک متن تئوریک به اثری کاربردی و آموزشی برای مترجمان تبدیل کرده است.

یحیی کاردگر (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی استعاره در عربی و فارسی»، به واکاوی سیر تحول و تفاوت‌های ساختاری و کیفی مباحث استعاری در دو زبان پرداخته است و با اتخاذ روش توصیفی-تحلیلی و تطبیقی، بر این فرض استوار است که مراحل تکامل استعاره در هر دو زبان، با وجود تفاوت در بازه‌های زمانی، از الگوهای مشابهی پیروی می‌کنند. در این نوشتار ادعای «بهره نبردن بلاغت فارسی از دوره شکوفایی عربی» ادعای درستی به‌نظر نمی‌رسد.

In Press

بلاغت فارسی در متون کلاسیک (نظیر آثار خاقانی یا نظامی) پیچیدگی‌های استعاری خیره‌کننده‌ای دارد؛ این ادعا نیازمند ادلهٔ متقن است تا به تقلیل‌گرایی منجر نشود.

زهرا سلیمی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «واکاوی مؤلفه‌های فرهنگی رمان (ثریا در اغماء) در ترجمه‌ی عربی بر اساس نظریه‌ی لارنس ونوتی»، به ارزیابی میزان موفقیت مترجم در انتقال ارزش‌های فرهنگی یک اثر ادبی پرداخته‌اند. این مطالعه با اتخاذ روش تحلیل محتوا و بر پایه نظریه ونوتی، نشان می‌دهد که مترجم با اتخاذ راهبرد «آشنایی‌زدایی» بر حفظ هویت فرهنگی متن مبدأ تمرکز کرده است.

حمیدرضا حیدری و زهرا غلامی (۱۴۰۴) در مقاله‌ی «غرابت‌زدایی[1] و آشنازدایی در ترجمه رمان حارث المیاه از هدی برکات بر اساس نظریه لارنس ونوتی»، به بررسی تعامل میان دو راهبرد اصلی ترجمه پرداخته‌اند. این تحقیق با دقت به بن‌مایه نظریه ونوتی (نقد ایدئولوژی پنهان و مناسبات قدرت و زبان) که مانع از تقلیل بحث به یک مقایسه زبانی شده، پرداخته است.

بهزاد هاشمی (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی تحلیلی راهبردهای بیگانه سازی و بومی سازی در دو ترجمه‌ی فرانسوی شاهنامه»، به بررسی چالش‌های ترجمه آثار منظوم و کلاسیک با اتکا به نظریه ونوتی و الگوی پیشنهادی ناتالی رامی‌یر پرداخته است و با رویکردی تطبیقی، به واکاوی میزان انحراف در ضرب‌آهنگ و فرسایش‌های فرهنگی در فرآیند ترجمه می‌پردازد.

۲. روش پژوهش

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از رویکرد ترکیبی کیفی و کمی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش را برخی از متون منتخب رمان مدیر مدرسه اثر جلال آل‌احمد و ترجمه عربی آن به قلم عادل عبدالمنعم تشکیل می‌دهد. پیکره آماری این مطالعه شامل هفده نمونهٔ شاخص از کنایات و اصطلاحات عامیانه است که پس از مطالعه خط‌به‌خط رمان و تعریب آن، استخراج شده‌اند. معیار انتخاب این هفده عبارت کنایی مبتنی بر سه شاخص اصلی بوده است: نخست، عامیانه و بومی بودن اصطلاح در زبان فارسی که نمایانگر قلم خاص جلال آل‌احمد است؛ دوم، دارا بودن بار فرهنگی ویژه که در انتقال به زبان مقصد ایجاد خلأ فرهنگی می‌کند؛ و سوم، میزان ظرفیت اصطلاح برای به چالش کشیدن دوگانه‌های بومی‌سازی و بیگانه‌سازی بر اساس الگوهای ونوتی. جهت ارزیابی علمیِ درستی یا نادرستی معادل‌های عربی، از روش مقابله ساختاری-معنایی استفاده شد. مبنای سنجشِ صحت معادل‌ها بر دو پایه استوار

1- De-estrangement.

In Press

است: اول، انطباق معنایی و کاربردی معادل‌ها؛ دوم، اثربخشی کارکردی معادل‌ها در انتقال مفهوم کلام و لحن نویسنده به مخاطب مقصد بر اساس هنجارگریزی‌های دستوری-معنایی ونوتی. در نهایت، یافته‌های کیفی حاصل از تحلیل نمونه‌ها، با استفاده از روش بسامدگیری آماری و تعیین درصد فراوانی هر یک از راهبردها، مورد ارزیابی کمی قرار گرفت.

۳. یافته‌ها

در تحلیل ترجمه رمان مدیر مدرسه از فارسی به عربی، مشخص گردید که عبدالمنعم با تکیه بر الگوی بومی‌سازی، تلاش کرده است تا فضای معنایی متن را بازسازی کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد عادل عبدالمنعم راهبرد کلان خود را بر پایه بومی‌سازی قرار داده تا با نامرئی ساختن[1] خود، متنی منطبق بر ارزش‌های فرهنگی مقصد تولید کند. با این حال، در مواردی که با کنایات دشوار و استعاره‌های عامیانه مواجه شده، به جای به‌کارگیری بیگانه‌سازیِ آگاهانه و مسئولانه (جهت معرفی غیریتِ فرهنگی نویسنده به مخاطب)، با توسل به ترجمه لفظیِ مکانیکی، پیوندهای معنایی اثر را قطع کرده است؛ این فرآیند نشان‌دهنده تعارض میان بومی‌سازی افراطی و ناتوانی در حفظ ارزش‌های گفتمانی متن مبدأ است.

جهت تعیین علمی و روش‌مند راهبرد غالب مترجم، تمامی هفده شاخص و نمونه‌های کنایی و عامیانه مورد بررسی در این پژوهش بر اساس الگوی ونوتی بسامدگیری آماری شدند و نتایج این تحلیل کمی در نمودار ابتدایی نتایج منعکس گردیده است.

٤. مبانی نظری

ترجمه را نمی‌توان صرفاً یک جابه‌جایی ساده‌ی کلمات دانست؛ بلکه در واقع با نوعی انتقال فرهنگی طرف هستیم که بین دو جهان‌بینی کاملاً متفاوت اتفاق می‌افتد. مفاهیمی مثل خیر و شر یا زیبایی، هرچند در ظاهر، جهانی هستند، اما در عمل، تحت تأثیر قضاوت‌های فرهنگی هر جامعه قرار دارند و با هر فرهنگ، متفاوت می‌شوند (نیومارک[2]، ۱۹۹۱: ۱۱۵)؛ برای اینکه مفهوم، دقیقاً منتقل شود، لازم است ساختار جملات و انتخاب کلمات را طوری تغییر دهیم که از ترجمه‌های کلمه به کلمه و نامفهوم فاصله بگیریم. در حقیقت، اولویت اصلی مترجم باید به جای وفاداری به ظاهر کلمات، انتقال روان و قابل‌فهم معنای اصلی باشد (نایدا[3]، ۱۹۸۲: ۱۲).

1-Translator's Invisibility.
2-Newmark, P.
3-Nida, E.

In Press

در ترجمه باید به جای تمرکز بر جملات پراکنده، کل متن به عنوان واحد اصلی انتقال معنا و ارزش‌های فرهنگی در نظر گرفته شود تا هدف نهایی نویسنده محقق گردد (پرادیتا[1]، ۲۰۱۹: ۵۶ -۵۷). در واقع مترجم باید با تحلیل دقیق موضوع و نیاز مخاطب، اولویت را به انتقال پیام بدهد، نه صرفاً کپی‌برداری از کلمات. با اینکه برخی از منتقدان این روش را دوری از متن اصلی می‌دانند، اما نظریه‌پردازان معتقدند چون معنا تحت تأثیر زمان و مکان است، بازتعریف پیام برای مقصد ضروری است (نورد[2]، ۱۹۹۷: ۱۱۹).

ترجمه، کنشی اجتماعی و هدفمند است که هدف آن بر تکرار صوری واژگان و ساختار زبانی اولویت دارد. در فرایند ترجمه- برخلاف سنت‌های قدیمی- متن واحدی پویا و متأثر از زمان و مکان تلقی می‌شود که باید متناسب با نیاز و درک مخاطب مقصد بازآفرینی گردد. بنابراین، انتقال پیام و اثرگذاری بر خواننده، بر حفظ ساختارهای ظاهری متن مبدأ ارجحیت دارد (ژِنگ[3]، ۲۰۱۷: ۶۲۳).

ترجمه چیزی فراتر از یک عمل مکانیکی ساده است؛ در حقیقت فرآیندی پیچیده است که همواره با نوعی عدم قطعیت و سازش پیش می‌رود. جورج اشتاینر هم دقیقاً به همین نکته اشاره می‌کند؛ اینکه مترجم مدام میان دو قطب وفاداری مطلق به متن اصلی و بازآفرینی خلاقانه در زبان مقصد، در نوسان است. به همین دلیل است که ترجمه در واقع به نوعی نوآوری محدودشده تبدیل می‌شود؛ یعنی باید در عین تغییر زبان، ساختارهای نمادین و اصلی متن مبدأ را به هر قیمتی حفظ کند (فریمن[4]، ۲۰۰۹: ۴).

در دیدگاه سنتی، ترجمه غالباً به عنوان فعالیتی مکانیکی و ثانویه تلقی شده است که در نتیجه آن، ابعاد خلاقانه و اصالت این هنر نادیده گرفته می‌شود. این رویکرد تقلیل گرایانه، نه تنها منجر به تضعیف استانداردهای کیفی شده، بلکه باعث شده که پیچیدگی‌های هنر ترجمه به‌اشتباه، مهارتی سطح‌پایین و صرفاً در دسترس هر فرد باسواد زبانی تصور شود (بسنت[5]، ۲۰۱۴: ۱۵).

مهمترین مسائل نظریه‌های ترجمه به بررسی رابطه میان متن مبدأ و متن مقصد می‌پردازند؛ برخی نظریه‌ها بر نویسنده و متن اصلی، و برخی دیگر بر مخاطب و متن نهایی تأکید دارند؛ با این حال، همگی در نقد و ارزیابی ترجمه‌ها کاربرد دارند (افضلی و اسدالهی، ۲۰۱۹: ۲۳۹).

1-Pradita, I.
2-Nord, C.
3-Zheng, W.
4-Freeman, R.
5-Bassnett, S.

In Press

٤-١) معرفی نظریه‌ی لارنس ونوتی

لارنس ونوتی(۱۹۹۵) چند مؤلفه مهم برای الگوی خود مطرح کرده: آشنایی‌زدایی، غرابت‌زدایی، آشنایی‌زدایی دستوری-نحوی و آشنایی‌زدایی معنایی؛ از نگاه او، ترجمه تا حدی مستقل است و در فرایند ترجمه، برخی ارتباط‌های متن با متن‌های دیگر و حتی با زمینه‌های بیرونی از بین رفته و در زبان مقصد رابطه‌ای تازه شکل می‌گیرد (صیادانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۰۱).

پذیرش و تفسیر نظریه‌های ترجمه، تا حد زیادی به پیش‌فرض‌ها و منافع متغیر خوانندگان و تحلیل‌گرها گره خورده است. مفاهیم نظری در تعامل با مخاطب و در مواجهه با شرایط مختلف، بازتعریف می‌شوند؛ یعنی نمی‌شود آن‌ها را قواعدی خشک و تغییرناپذیر دانست (ونوتی، ۲۰۰۸: ۱۲).

هر فرهنگی، با مجموعه‌ای از عناصر مادی، اجتماعی و اعتقادی خاص خودش تعریف می‌شود و طبیعتاً در فضای ترجمه، دقیقاً همین تفاوت‌ها هستند که باعث ایجاد خلأ و شکاف‌های فرهنگی می‌شوند. از زمانی که مطالعات ترجمه به عنوان یک رشته مجزا شکل گرفت، انتقال و بازآفرینی این مقوله‌های فرهنگی به یکی از دغدغه‌های اصلی نظریه‌پردازان تبدیل شد (لِفیور[1]، ۱۹۹۲: ۷۶).

ونوتی بر این نکته تأکید دارد که گستره‌ی مطالعات ترجمه باید به اندازه‌ای بسط یابد که طبیعت ارزش مدار چارچوب فرهنگی-اجتماعی را در برگیرد. او با بیان دو راهبرد در ترجمه به بحث پیرامون نامرئی بودن مترجم میپردازد. این دو راهبرد عبارتند از بومی سازی و بیگانه سازی. ونوتی پیشینهٔ این دو راهبرد را به نظریات شلایر ماخر باز میگرداند (ماندی، ۱۳۸۹: ۳۱۶).

نظریه لارنس ونوتی در حوزه ترجمه با عنوان دوگانه غرابت زدایی/ آشنایی زدایی مطرح شده که شرح آن در کتاب مهم او به نام (ناپیدایی مترجم) آمده است (خادم‌نبی، ۱۳۹۴: ۴۱).

نقد وارد بر رویکردهای هرمونوتیک، نشان می‌دهد که این دیدگاه‌ها علی‌رغم ادعای تفسیری، همچنان در چارچوب مدل ابزاری ترجمه باقی مانده‌اند. این الگو، به‌جای ارائه تفسیری انتقادی، تمرکز بر بازتولید ویژگی‌های بیگانه‌ی متن مبدأ دارد (ونوتی، ۲۰۱۳: ۱۴).

1- Lefevere, A.

In Press

ترجمه فرآیندی است که با بازسازی متن در چارچوب ارزش‌های بومی همراه است. این سازگاری فرهنگی، از مرحله انتخاب متن تا نشر و نقد، باعث حذف یا تغییر برخی مؤلفه‌ها برای انطباق با فضای مقصد می‌شود. (ونوتی، ۱۹۹۸: ۶۷)؛ بیگانه‌سازی در ترجمه را نباید به این معنا دانست که هر عنصری از فرهنگ مبدأ، لزوماً ارزشمند است و باید به هر قیمتی حفظ شود؛ بلکه ارزش واقعی این رویکرد زمانی است که بتواند ارزش‌های فرهنگی زبان مقصد را به چالش بکشد (ونوتی، ۲۰۰۸: ۳۴).

فرهنگ غالب در ترجمه، مترجم را به نامرئی شدن سوق می‌دهد؛ یعنی او را مجبور می‌کند تا طوری در پس متن پنهان شود که دیده نشود. در واقع، از مترجم خواسته می‌شود که متن را چنان سلیس و روان برگرداند که تمام شکاف‌های زبانی و فرهنگی پاک شوند و در نهایت، این توهم ایجاد شود که ما با خود اثر اصلی مواجه هستیم، نه با ترجمه‌ای که از صافی یک میانجی رد شده است (ونوتی، ۲۰۰۸: ۱).

ونوتی برای نامرئی بودن مترجم، دو بخش را توضیح می‌دهد.

الف) دلایل بافت-پیوسته: از جمله این دلایل می‌توان به چیرگی نگره مؤلف در فرهنگ انگلیسی - آمریکایی اشاره کرد. این بینش سبب میشود که فعالیت مترجم در طراز با فعالیت مؤلف، نخ نما و دست دوم جلوه کند. از دیگر عوامل بافت- پیوسته، بازیگران صنعت چاپ و نشر ترجمه هستند که تعیین میکنند روش ترجمه، چگونه باشد.

ب) دلایل متن- پیوسته: معنای متن، حاصل تمایز نشانه‌های آن است لیکن این معنا در سراسر متن، شناور است و در بافت‌های خاص اجتماعی و فرهنگی- تاریخی، به طرق گوناگون نمود می یابد؛ از این رو تطابق میان دال‌های دو زبان ناممکن است. به زعم ونوتی فرهنگ غالب انگلیسی-آمریکایی، به‌اجبار به جایگزینی تمایزات زبانی و فرنگی متن مبدأ با متن مقصد می‌پردازد (حرّی، ۱۳۸۷: ۴۱-۴۲).

روایت‌های تاریخی را موضوعات ادبی شکل می‌دهند؛ به همین خاطر، مورخان و مترجمان باید به شدت نسبت به سازوکارهای ساخت این روایت‌ها آگاه باشند. (ونوتی، ۲۰۰۵: ۸۱۵)؛ هدف ترجمه، در بالاترین سطح خود، بازآفرینی همان تجربه‌ی زیبایی‌شناختی و ادراکی است که خواننده‌ی زبان مبدأ را در بر می‌گیرد. مترجم باید بتواند همان تصویر و همان لذتی را که اثر اصلی برمی‌انگیزد، به مخاطب مقصد منتقل کند (ونوتی، ۱۹۹۱: ۶).

موریس بلانشو به نکته‌ی ظریفی اشاره می‌کند: اینکه شاهکارهای کلاسیک، در واقع تنها در فضای ترجمه است که زندگی می‌کنند (ونوتی، ۲۰۰۸: ۲۷).

بصورت کلی، اصطلاحات نظریه ونوتی، تعاریف دقیق و معادل لاتین مفاهیم کلیدی به شرح زیر تبیین می گیرد:

۱) بومی‌سازی:(Domestication) این راهبرد فرهنگی-ایدئولوژیک که در برخی پژوهش‌های داخلی به غرابت‌زدایی (De-estrangement) نیز ترجمه شده است، گزینشی قوم‌مدارانه است که تفاوت‌های زبانی و فرهنگی متن مبدأ را در نظام ارزش‌های زبانی و زیباشناختی مقصد هضم می کند. هدف این راهبرد، کاهش غیریت متن بیگانه و انطباق آن با هنجارهای فرهنگی جامعه مقصد است.

۲) بیگانه‌سازی: (Foreignization) این راهبرد که در برخی منابع با اصطلاح آشنایی‌زدایی (Defamiliarization) شناخته شده است، انتخابی اخلاقی و سیاسی است که با اعمال فشار بر هنجارهای زبان مقصد، تفاوت‌های فرهنگی و زبانی متن اصلی را در ترجمه برجسته می کند. هدف بیگانه‌سازی، هدایت مخاطب به سمت فرهنگ مبدأ و به چالش کشیدن هژمونی فرهنگی زبان مقصد است.

۳) ناپیدایی مترجم:(Translator's Invisibility) این مفهوم دلالت بر وضعیتی متنی دارد که در آن مترجم با اتخاذ راهبرد روان‌نویسی، متنی چنان سلیس و شفاف تولید می کند که وجود مترجم انکار شده و این توهم برای مخاطب ایجاد می‌شود که در حال خوانش اثر اصلی است.

٤-۲) جلال آل احمد و مدیر مدرسه

جلال آل احمد یکی از نویسندگانی به شمار می‌رود که اثر خود را بر ادبیات داستانی و مستند بر جای گذاشته؛ او علاوه بر اینکه از روشنفکران معاصر بود، توانست رویدادهای سیاسی و اجتماعی ایران در بازه زمانی ۱۹۴۵ تا ۱۹۶۸ را به طور واضح در آثار ادبی‌اش ثبت کند؛ چرا که در بیشتر آثارش به تحلیل اجتماعی پرداخت و در این راستا، نمونه‌های خاصی از مسائل جامعه خود را برگزیده و در نوشته‌هایش به نقد و تحلیل آن‌ها پرداخت. از این رو، او یکی از برجسته‌ترین نویسندگان ایرانی در برانگیختن احساسات توده‌ها شناخته شد (العکیلی، ۲۰۲۱: ۳۰۴).

آل‌احمد نامی بسیار شناخته‌شده است که هم در فضای شهری تهران و هم در میان علاقه‌مندان به ادبیات، جایگاه ویژه‌ای دارد؛ او به عنوان خالق واژه (غرب‌زدگی) شناخته می‌شود و آثارش از دهه‌ی چهل میلادی به زبان‌های انگلیسی و فرانسوی نیز ترجمه شده‌اند (جوادی یگانه و مهدی پور، ۱۳۹۲: ۹۲)؛ رمان مدیر مدرسه نوشته‌ی جلال آل‌آحمد در دهه‌ی سوم قرن اخیر،

In Press

تحت تأثیر جریان‌های فکری آن زمان از جمله ماتریالیسم مارکسی نوشته شده است. درون‌مایه‌ی اصلی اثر این است که اقتصادِ بیمار و وابسته، باعث ایجاد فرهنگ و نظام آموزشی ناکارآمد در ایران شده است. در این رمان، ارزش‌های اجتماعی جای خود را به ثروت و مصرف داده‌اند و سلطه‌ی اقتصاد، جایگاه مؤلفه‌هایی مثل معلم و روابط انسانی را از بین برده است (رنجبر، ۱۳۹۰: ۹۷).

۵. بررسی و نقد متون، طبق نظریه

متن: « از در که وارد شدم سیگارم دستم بود و زورم آمد سلام کنم. همینطوری دَنگم گرفته بود قُد باشم.» (آل‌احمد، ۱۳۶۲: ۷).

ترجمه عربی: «**كانت السيجارة مشتعلة في يدي ، عندما دلفت من الباب واضطررت لأن ألقي بالتحية ، ورغم حالة الارتباك والحيرة التي انتابتني إلا أنني تمالكت نفسي.**» (آل‌احمد، ۲۰۰۹: ۹)

طبق متنی که ترجمه شده، در واقع مترجم از مفهوم (دَنگ گرفتن)، (قُد بودن) (زور آمدن) چیزی به درستی درک نکرده، اگر بخواهیم از متن ترجمه شده‌ی عربی، ترجمه‌ای تحت اللفظی- برای پی‌بردن به مقصود مترجم- داشته باشیم، اینگونه خواهد بود: (سیگار در دستم روشن بود. از در وارد شدم و ناچار شدم سلام کنم. هرچند دست‌پاچه شده بودم و سرگشته بودم، اما خودم را کنترل کردم.)

در لغت‌نامهٔ دهخدا واژهٔ «زور» عمدتاً به معنای فشار و نیرو است و در اینگونه متون محاوره‌ای، فشار جنبهٔ روانی دارد تا اینکه جنبه فیزیکی داشته باشد.

شرح جمله‌ی زورم آمد سلام کنم، در واقع به این معناست: چون حس می‌کردم شخصیتم خدشه دار می‌شد، سلام نکردم و سلام کردن برای من سخت به نظر می‌رسید؛ اما مترجم عرب، جمله‌ی (**واضطررت لأن ألقي بالتحية**) را برای ترجمه انتخاب کرده که در واقع معنای آن این است که (ناچار شدم سلام کنم) اما چیزی که در ذهن نویسنده بود، سلام نکردن بود، نه سلام کردن.

در فرهنگ معین واژهٔ «دنگ کسی گرفتن» به معنای «هوس بی موقع برای انجام کاری کردن» است.

شرح جمله‌ی دَنگم گرفته بود قُد باشم، در واقع به این معناست: همینطور بی‌دلیل، تصمیم گرفته بودم شخصیتی حاضر جواب و گستاخ باشم؛ در ترجمه‌ی عربی، جمله‌ی(**ورغم حالة**

In Press

الارتباك والحيرة التي انتابتني إلا أنني تمالكت نفسي) را ترجمه کرده که به معنای این است که (در واقع دست‌پاچه شده و حیرت زده بودم، اما خودم را کنترل کردم).

جدول ۱. جمع بندی متن اول

عبارت فارسی	تعریب	الگوی ونوتی	موفق/ناموفق
۱) زورم آمد سلام کنم.	۱) واضطررت لأن ألقی بالتحیة.	۱) هر دو الگو	۱) ناموفق
۲) دنگم گرفته بود قُد باشم.	۲) ورغم حالة الارتباک والحیرة التی انتابتنی.	۲) هر دو الگو	۲) ناموفق

بر اساس نظریه ونوتی، بومی‌سازی راهبردی فرهنگی-ایدئولوژیک است که ارزش‌های متن مبدأ را در نظام زبانی و فرهنگی مقصد هضم می‌کند تا متنی روان و شفاف به دست آید و مترجم نامرئی گردد. در مقابل، بیگانه‌سازی انتخابی اخلاقی و سیاسی برای به چالش کشیدن هژمونی فرهنگی زبان مقصد است که از طریق ثبت تفاوت‌های زبانی و غربت‌های فرهنگیِ متن مبدأ صورت می‌گیرد. بنابراین، بیگانه‌سازی فراتر از یک ترجمه تحت‌اللفظی ساده یا ناشی از ضعف زبانی مترجم است و نوعی ایستار مقاومتی در برابر یکسان‌سازی فرهنگی به شمار می‌آید.

ترجمه پیشنهادی:

دَنگم گرفته بود ⟵ کنتُ أُعاندُ بلا سبب

به معنای: لجبازی کرده بودم

می‌خواستم قُد باشم ⟵ أریدُ أن أکون صَفِیْقاً

به معنای: می‌خواستم گستاخ باشم

زورم آمد سلام کنم ⟵ **استصعبتُ إلقاء التحیة علیه**

به معنای: سلام کردن به او برایم سخت به نظر رسید.

در ترجمه متونی مانند آثار جلال آل‌احمد که سرشار از کنایات و زبان عامیانه است، به‌کارگیری راهبرد بیگانه‌سازی نقشی کلیدی در حفظ لحن گزنده و هویت فرهنگی نویسنده دارد. با این حال، در اثر پیش‌رو مترجم با تقلیل ایدئولوژی نویسنده به ارزش‌های زبانی مقصد و اعمال بومی‌سازی افراطی، عملاً این ابعاد پویا را خنثی کرده است. از این رو، ناتوانی مترجم در معادل‌یابی کنایات نباید به معنای ناکارآمدی راهبرد بیگانه‌سازی تلقی شود، بلکه این خطاهای ترجمه‌ای ناشی از عدول از اصول اخلاقیِ بیگانه‌سازی آگاهانه است.

متن: «و یارو برایش گفته بوده که اصلاً و ابداً... فلانی همچین و همچون است و مثقالی هفت صَنار با دیگران فرق دارد و از این هندوانه‌ها» (آل‌احمد، ۱۳۶۲: ۱۱).

ترجمه عربی: «**وأن أحدهم رد علیه : أبداً ..... مطلقًا ، ففلان هذا کذا وکیت ویختلف عن الآخرین بفرق ما بین السماء والأرض**» (آل‌احمد، ۲۰۰۹: ۱۵)

طبق ترجمه‌ی این متن، معنای دقیق متن عربی(و اینکه یک نفر در پاسخ به او گفت: هرگز، ابداً فلانی این‌طور و آن‌طور است و با بقیه زمین تا آسمان فرق دارد) است. در این تعریب مترجم عرب زبان قالب کلی و منسجم متن را متوجه شده و تا حد زیادی بومی سازی کرده است.

در کتاب فرهنگ فارسی عامیانه ابوالحسن نجفی، عبارت «تومنی هفت صنار تفاوت داشتن» کنایه از «بسیار متفاوت بودن یا بسیار برتر بودن» می‌باشد.

اصطلاح عامیانه «مثقالی هفت صنار با دیگران فرق داشتن» در زبان فارسی، دلالت بر تفاوت بسیار زیاد توأم با برتری، ارزش افزون‌تر و تشخص متمایز یک فرد نسبت به همتایانش دارد. مترجم این عبارت را به صورت «ویختلف عن الآخرین بفرق ما بین السماء والأرض» (زمین تا آسمان با دیگران فرق دارد) تعریب کرده است. موضع این پژوهش در ارزیابی عبارت فوق، تعریف آن به عنوان یک ترجمه «نسبتاً موفق توأم با افت معنایی» در چارچوب نظریه ونوتی است. مترجم از منظر بومی‌سازی موفق شده است با به‌کارگیری اصطلاح روان و مأنوس عربی، مفهوم کلی «تفاوت و فاصله زیاد» را به مخاطب مقصد منتقل کند و روانی متن را حفظ نماید. با این حال، این بومی‌سازی با افت معنایی مواجه شده است؛ چرا که اصطلاح عربی برگزیده‌شده، فاقد مؤلفه معناییِ «برتری کیفی و ارزش افزون‌تر» موجود در کنایه مبدأ است و صرفاً بر فاصله داشتن دلالت می‌کند.

In Press

عبارت (ففلان هذا کذا وکیت) دقیقا با عبارت (فلانی همچین و همچون است) هم‌سنگ و هم‌مفهوم می‌باشد؛ که مترجم، عبارت کاملا دقیق را انتخاب و ترجمه کرده؛ همین عبارت ترجمه شده در واقع در برگیرنده هر دو الگوی بومی سازی و بیگانه سازی، می‌باشد.

مفهوم عبارت (و این هندوانه‌ها) به معنای تمجید اغراق آمیز و ساختگی کسی جهت چاپلوسی می‌باشد؛ مترجم، این عبارت را ترجمه نکرده است. اصطلاح (هندوانه زیر بغل کسی گذاشتن) در زبان عربی وجود ندارد، اما اگر اصطلاحی شبیه به این وجود داشت، ذکر آن، باید انجام می‌شد؛ یا حتی اگر اصطلاحی نزدیک به این اصطلاح وجود نداشت، ترجمه‌ی تفسیری بهترین راه برای جلوه دادن اینگونه اصطلاحات خواهد بود.

جدول۲. جمع بندی متن دوم

عبارت فارسی	تعریب	الگوی ونوتی	موفق/ناموفق
۱) فلانی همچین و همچون است.	۱) ففلان هذا کذا وکیت.	۱) هر دو الگو	۱) موفق
۲) مثقالی هفت صَنار با دیگران فرق دارد.	۲) ویختلف عن الآخرین بفرق ما بین‌السماء والأرض	۲) بومی‌سازی	۲) موفق
۳) و از این هندوانه‌ها	۳) ترجمه نشده	۳) هر دو الگو	۳) ناموفق

ترجمه پیشنهادی:

هفت صنار با دیگران فرق داشتن ← لا یُشَقُّ لَهُ غُبَار

و این هندوانه ها ← و یُطَبِّل

لا یُشَقُّ لَهُ غُبَار: به معنای بی‌همتا بودن و اینکه کسی در سوارکاری به گرد پایش هم نمی‌رسد.

و یُطَبِّل: در زمان قدیم وقتی یک شخص مهم یا یک پادشاه وارد می‌شد، کسی بوده که با طبّالی کردن، همه را متوجه ورود آن شخص بزرگ می کرده تا آن شخص پرطمطراق‌تر به نظر برسد. این اصطلاح عربی در عمق معنایی، همان مفهوم اغراق آمیز و پوشالی بودن تمجیدات یک نفر جهت تملق را نشان می‌دهد.

متن: «ناظم جوان رشیدی بود که بلند حرف می‌زد و براحتی امرونهی می کرد و بیا برویی داشت و با شاگردهای درشت روی‌هم ریخته بود که خودشان ترتیب کارها را می‌دادند و پیدا بود که به سرخر احتیاجی ندارد و بی مدیر هم می‌تواند گلیم مدرسه را از آب بکشد.» (آل‌احمد، ۱۳۶۲: ۱۳)

ترجمه عربی: «**كان سكرتير المدرسة شاباً يافعاً يتحدث دائمًا بصوتٍ عالٍ ، يوجه أوامره ونواهيه في سهولة ويسر وكأن فعل الأمر اذهب. تعال قد التصق بفمه، وكان على اتفاق ضمني مع كبار التلاميذ أن يقوموا هم أنفسهم بترتيب وتنظيم شئون المدرسة ، كان واضحاً أنه لا يحتاج حتى إلى رأس حمار ، ويستطيع أن يدير دفة المدرسة دون أدنى احتياجٍ لمديرٍ لها.**» (آل‌احمد، ۲۰۰۹: ۱۷)

در ترجمه‌ی عربی این پاراگراف، مترجم فقط چند اصطلاح ها را به صورت دقیق متوجه شده و اصطلاح مقارن با آن را قرار داده، اما در باقی اصطلاحات فقط به ترجمه‌ی تحت اللفظی روی آورده و کاملا از مقصود نویسنده دور شده است؛ در واقع ترجمه جامع از متن عربی مَترجَم، به این صورت خواهد بود (منشی مدرسه جوان نوپایی بود که همیشه با صدای بلند حرف می‌زد. دستورات و منع‌هایش را چنان به راحتی صادر می کرد که انگار کلمات برو و بیا به دهانش چسبیده‌اند. با شاگردان سال‌بالایی توافقی نانوشته داشت که خودشان کارهای مدرسه را ترتیب دهند. کاملاً پیدا بود که او حتی به سر الاغ نیازی ندارد و می‌تواند بدون کمترین نیازی به مدیر، سکان مدرسه را به دست بگیرد.)

عبارت جوان رشید، در واقع به معنای جوانی خوش قدو قامت است، نه اینکه (نوپا) یا مثلا (کم سن‌وسال) باشد. عبارت (شاباً یافعاً) در اصل برای نوجوانان به‌کار می‌رود؛ احتمالا مترجم عرب زبان با دیدن واژه (رشید) و حروف(ر ش د) اینگونه برداشت کرده که ناظم، جوانی در حال رشد بوده و یافع را معادل درست در نظر گرفته، اما در زبان فارسی رشید برای کسی به کار می‌رود که تنومند باشد نه اینکه در حال رشد؛ در ادامه متن فارسی میبینیم که نویسنده به بلند حرف زدن و امرونهی کردن آن ناظم اشاره می کند که نشانگر اقتدار و برش آن ناظم می‌باشد و این خصوصیات با کسی که تنومند باشد، سنخیت دارد، نه یک نوجوان.

مفهوم جمله‌ی(براحتی امرونهی می کرد و بیا برویی داشت) اشاره به (نفوذ بالا و آزادی عمل) دارد؛ مترجم این جمله را عبارت (**يوجه أوامره ونواهيه في سهولة ويسر وكأن فعل الأمر اذهب**) ترجمه کرده که به صورت روان یعنی (امر و نهی هایش را چنان به سادگی و راحتی صادر می کرد که انگار فعل برو وبیا به دهانش چسبیده بود). در زبان عربی اگر بگوییم فلانی لفظی به دهانش چسبیده بود، یعنی دائما از آن لفظ، استفاده می کرده که نشانگر استفاده مکرر یک عبارت از فلان شخص خواهد بود؛ البته اگر لفظ طنز باشد و بگوییم که فلانی آن لفظ به دهانش چسبیده بود یعنی آن شخص، علاوه بر به کارگیری دائم از آن لفظ، شخصیت طنز پردازی نیز خواهد داشت؛ در ترجمه‌عربی این بخش، مترجم در واقع اشاره به شخصیت سختگیر و مقتدر آن ناظم دارد که گفتن (فلانی برو یا فلانی بیا) از فرط سختگیری آن شخص برایش کار راحتی است. اما در زبان فارسی اگر بگوییم (فلانی برو بیا) دارد، در واقع به (رفت آمد فلان شخص با فرادست‌ها) اشاره داریم که مقصود همان (نفوذ بالا) می‌باشد. مترجم عرب زبان با دیدن واژه (بیا برو) توجهی به مفهوم ضمنی آن نداشته و فقط ظاهر عبارت را ترجمه کرده است.

جمله‌ی (با شاگردهای درشت روی‌هم ریخته بود)؛ واژه‌ی (درشت) در این عبارت یعنی سرشناس و ربطی به ظاهر درشت کسی ندارد و (روی هم ریختن) به معنای همدستی با شاگرد هاست. مترجم در این بخش ترجمه‌ی (كان على اتفاق ضمنى مع كبار التلاميذ) را انتخاب کرده که ترجمه‌ی آن یعنی (با شاگردهای سرشناس توافقی نانوشته داشته)؛ ترجمه‌ی عربی این بخش، کاملا طبق الگوی بومی‌سازی ونوتی، قابل بررسی می‌باشد. در واقع واژه‌ی (درشت) و (روی هم ریختن) با همین صراحتی که در زبان فارسی وجود دارد، در زبان عربی وجود ندارد؛ اما چون مترجم به مفهوم این عبارات توجه داشته، عبارتی –نه دقیقا به این شکل– درست برگزیده که در زبان عربی دقیقا همین منظور را می‌رساند و مخاطب عرب زبان با دیدن این بخش از رمان، دقیقا همان تاثیر را از رمان خواهد گرفت که مخاطب فارسی زبان از این بخش گرفته است.

در فرهنگ معین، واژهٔ «سرخر» به معنای کسی است که مزاحم یا سربار باشد و مفهوم «سرخر» به این داستان بازمی‌گردد: « زاهدی سوار بر الاغ از راهی می‌گذشت که جوانانی مست راه را بر او بستند و به تهدید تیغ، وادارش کردند جام شرابی بنوشد. مرد از ترس جان، با اکراه جام را پذیرفت؛ به درگاه خدا عذر آورد و درست هنگامی که آن را به لب نزدیک کرد، الاغش ناغافل سر تکان داد و پیاله را واژگون ساخت. مرد مؤمن با دلخوری آهی کشید و گفت: «عمری پرهیز کردیم و حال که پای شرابی حلال به میان آمد، این سرِ خر نگذاشت.» جمله‌ی (پیدا بود که به سرخر احتیاجی ندارد)؛ واژه (سرخر) در زبان فارسی اشاره به فردی مزاحم دارد. مترجم

این واژه را (رأس حمار) ترجمه کرده که به معنای (سر الاغ) است؛ در زبان عربی (رأس حمار) اشاره به بی‌عقلی یک فرد دارد. در این قسمت، مترجم مجدداً مفهوم را نادیده گرفته و به ترجمه‌ی تحت اللفظی اکتفا کرده است.

عبارت (گلیم از آب بیرون کشیدن) به معنای بدون کمک کسی، کاری را به تنهایی انجام دادن است که عمدتا نشانگر (لایق) بودن شخص می‌باشد. مترجم، این عبارت را (ویستطیع أن یدیر دفۀ المدرسۀ) ترجمه کرده که به معنای (می تواند سکان مدرسه را به دست بگیرد) می‌باشد. در زبان فارسی (سکان کاری را به دست گرفتن) شبیه جمله‌ی (افسار کار را در دست داشتن) است؛ جمله‌ی (سکان در دست داشتن) بیشتر نشانگر رهبری و پیشگام بودن فرد است و جمله‌ی (افسار کار را در دست داشتن) بیشتر نشانگر کارکشتگی و مهارت یک شخص می‌باشد؛ طبق الگوی بومی‌سازی از ونوتی، این ترجمه از مترجم کاملا درست بوده و همان مفهوم موجود در زبان مبدا را به مخاطب زبان مقصد القا میکند.

جدول۳. جمع بندی متن سوم

عبارت فارسی	تعریب	الگوی ونوتی	موفق/ناموفق
۱) جوان رشید	۱) شاباً یافعاً	۱) هر دو الگو	۱) ناموفق
۲) براحتی امرونهی می‌کرد و ...	۲) یوجه أوامره ونواهیه فی...	۲) هر دو الگو	۲) ناموفق
۳) با شاگردهای درشت ...	۳) کان علی اتفاق ضمنی...	۳) بومی‌سازی	۳) موفق
٤) سرخر	٤) رأس حمار	٤) هر دو الگو	٤) ناموفق
٥) گلیم مدرسه را از آب بکشد.	٥) یدیر دفۀ المدرسۀ.	٥) بومی‌سازی	٥) موفق

ترجمه پیشنهادی:

جوان رشید ⟵ شابًا رشیق / شابًا جسیم

مقرعة الباب: کسی که در می‌کوبد (مزاحم).

متن: ۱) «اما من یک عمر با این جوجه فکلی‌ها کار دارم.»

۲) «دندان‌های مرا شمرده بود.» (آل‌احمد، ۱۳۶۲: ۴۰)

ترجمه عربی:

۱) «**أما أنا فبقي لي عمر الكتاكيت المزغبة دول.**»

۲) «**فقد أحصى أسناني.**» (آل‌احمد، ۲۰۰۹: ۴۸)

طبق متن نویسنده، مکالمات این کتاب به زبان فارسی محاوره‌ای آورده شده؛ نویسنده نیز ترجمه هایی که بصورت گفتگو های متداول بین افراد رخ داده را با لهجه‌ی مصری ترجمه کرده که از الگوی نامرئی بودن مترجم بر اساس نظریه‌ی ونوتی استفاده کرده (چون رنگ و بوی فارسی از میان برده شده).

ترجمه روان از متن عربی:۱) اما کار من به اندازه عمر این جوجه های کرک دار باقی مانده.(تازه سر از تخم بیرون آورده شده ۲) دندان‌هایم را شمرد.

در لغت‌نامهٔ دهخدا، فُکُلی (صفت نسبی) به معنای کسی است که فُکُل دارد. کسی که مانند اروپائیان لباس می‌پوشد. فرنگی مآب و شیک پوش باشد.

جمله‌ی (اما من یک عمر با این جوجه فکلی‌ها کار دارم): در زبان فارسی (جوجه فُکُلی) به کسی گفته می‌شود که (پر ادعا و تازه به دوران رسیده) باشد و جوجه در اصل، اشاره به ناچیز و کم قدرت بودن کسی اشاره دارد؛ واینکه نویسنده گفته من یک عمر با این جوجه فکلی‌ها کار دارم، این کار داشتن، نشان‌دهنده‌ی این است که زمان طولانی در کنار این افراد تازه به دوران رسیده و پوشالی، مشغول خواهم بود. مترجم عرب زبان این عبارت را بصورت (**أما أنا فبقي لي عمر الكتاكيت المزغبة دول**) ترجمه کرده است که به معنای (کار من به اندازه عمر این جوجه های کرک‌دار باقی مانده). مفهوم این ترجمه در واقع نشانگر این است که (کار من زیاد طول نخواهد کشید مگر به اندازه عمر یک جوجه) و جوجه را عیناً ترجمه کرده، در حالی که جوجه هیچ ارتباط مفهومی با متن فارسی ندارد و صرفا نماد است. مترجم فقط اشاره به ضیق وقت کرده و از مفهوم لایه های زیرین متن اصلی دور شده است.

In Press

اصطلاح کنایی «دندان‌های کسی را شمردن» بر اساس لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ جامع سخن، کنایه از پی بردن به میزان توانایی و سادگی کسی، ارزیابی قدرت یا واقف شدن بر اسرار قلبی، نقاط ضعف یک شخص جهت غلبه، تسلط یا سوءاستفاده از اوست. آل‌احمد این کنایه را برای نشان دادن پی بردن به سادگی، محدودیت‌ها و مرزهای رفتاری مدیر مدرسه به کار برده است. عادل عبدالمنعم این اصطلاح را به صورت تحت‌اللفظی به «فقد أحصی أسنانی» برگردانده است. این تعریب فاقد دلالت معنایی کنایی در زبان و فرهنگ عربی است؛ چرا که ترکیب «إحصاء الأسنان» در عربی به معنای پی بردن به ضعف یا سادگی مخاطب نیست و برای خواننده عرب‌زبان مبهم باقی می‌ماند. از این رو، مترجم در بومی‌سازی این کنایه موفق نبوده است.

جدول٤. جمع بندی متن چهارم

عبارت فارسی	تعریب	الگوی ونوتی	موفق/ناموفق
۱) جوجه فکلی‌ها	۱) الکتاکیت المزغبة دول	۱) هر دو الگو	۱) ناموفق
۲) دندان‌های مرا شمرده بود	۲) فقد أحصی أسنانی	۲) هر دو الگو	۲) ناموفق

ترجمه پیشنهادی:

دندان‌هایم را شمرده بود ← عَرَفَ غَوْرِي

عَرَفَ غَوْرِي: به معنای پی بردن به ضعف‌هایم.

متن: ۱) «فراش جدید وارد تر از همه‌ی ما بود.»

۲) «اما سیاهی لشکرِ بجایی بود.» (آل‌احمد، ۱۳۶۲: ۴۵-۴۶)

ترجمه عربی: ۱) «**كان الفرّاش الجديد هو الذي يصل قبلنا جميعًا.**»

۲) «**لكنه كان تكملة للعدد.**» (آل‌احمد، ۲۰۰۹: ۵۵-۵۶)

ترجمه جملات عربی مترجم:

۱) کسی که اول از همه می‌رسید، فراش جدید بود.۲) اما او عدد را کامل می کرد.

جمله اول(فراش جدید وارد تر از همه‌ی ما بود) به معنای این است که مسئول نظافت آنجا نسبت به همه ما (ماهرتر و خبره‌تر بود) و مترجم با ترجمه‌ی جمله‌ی (**كان الفرّاش الجديد هو الذي يصل قبلنا جميعًا**) از مفهومی که در زبان فارسی وجود دارد دور شده؛ احتمالا مترجم با دیدن واژه (واردتر) وارد شدن به جایی در ذهنش تداعی شده و به این اشتباه ترجمه دچار شده است.

جمله‌ی دوم(اما سیاهی لشکرِ بجایی بود): سیاهی لشکر در زبان فارسی به کسی گفته می‌شود که (صرفا جای خالی را پر کرده و جایگاه خاصی نداشته باشد)؛ مترجم در این قسمت عبارت(**تكملة للعدد**) را برای ترجمه برگزیده که به معنای (تکمیل کننده یا رُند کننده عدد) می‌باشد؛ این عبارت یک اصطلاح بسیار رایج در زبان عربی است و وقتی به‌کار می‌رود که بگوییم فلانی به هیچ دردی نخورده ولی جای خالی‌اش را پر کرده است؛ این اصطلاح کاملاً طبق الگوی ونوتی بومی‌سازی شده و روح متن را به مخاطب عرب زبان القا کرده است.

جدول۵. جمع بندی متن پنجم

عبارت فارسی	تعریب	الگوی ونوتی	موفق/ناموفق
۱) فراش جدید وارد تر از همه‌ی ما بود.	۱) كان الفرّاش الجديد هو الذي يصل قبلنا جميعًا.	۱) هر دو الگو	۱) ناموفق
۲) سیاهی لشکرِ بجایی بود.	۲) لكنه كان تكملة للعدد.	۲) بومی‌سازی	۲) موفق

ترجمه پیشنهادی:

مردی وارد ⟵ رجلًا مُحَنَّكًا

متن: «نیم قراصه امضای آماده و هرکدام معرف یک شخصیت؛ بعد نیم ذرع زبان چرب و نرم که با آن مار را از سوراخ بیرون بکشی یا همه جا را بلیسی و یک دست هم قیافه.» (آل‌احمد، ۱۳۶۲: ۱۰۷)

ترجمه عربی: «**نصف قنطار من التوقيعات الجاهزة وكل توقيع منها دليل على شخصية مغايرة، ثم لسان ناعم لين بطول نصف ذراع تخرج به الثعابين من جحورها، أو تلعق به أي مكان، ويد ممدوة دائمًا.**» (آل‌احمد، ۲۰۰۹: ۱۳۸)

ترجمه مجدد از روی متن عربی: نیم‌قنطار (بیش از چندین کیلو) امضای آماده (مُهر) داشت که هر کدام از آن‌ها نشان دهنده‌ی یک شخصیت متفاوت بود؛ به همراه زبانی نرم و منعطف به طول نیم‌ذراع (چندین سانتی‌متر) که با آن مارها را از لانه‌شان بیرون می‌کشید یا هر جایی را لیس می‌زد؛ و دستی که همیشه دراز بود.

در زبان فارسی (نیم قراصه امضا و نیم ذرع زبان) واحد اندازه‌گیری و نماد کثرت به شمار می‌رود؛ در واقع ازدیاد چیزی را با این اصطلاحات توصیف می‌کنند که در مکالمات امروزی زیاد مستعمل نیست و به جای آن مثلا اصطلاح (نیم متر زبان) یا (یک گونی فلان) به‌کار می‌رود؛ (نیم قراصه امضا) مثل این است که بگوییم (یک چمدان امضاء) که در واقع نشانگر شخصیت کسی است که ادعای تحصیلات عالی و معلومات بالا داشته باشد و نیم متر زبان در واقع به شخصی به‌کار می‌رود که چرب زبان و سخنور باشد و هیچ کدام از این اندازه‌ها، معنای ظاهری را بیان نمی‌کنند.

مترجم این بخش را (نصف قنطار و لسان) ترجمه کرده که قنطار در زبان عربی، واحد اندازه‌گیری وزن می‌باشد و همین تشبیه نشانگر اغراق است که ترجمه و نهایتا بیگانه‌سازی کرده؛ اما اینکه در بیگانه‌سازی، مخاطب عرب زبان دقیقا مفهوم موجود در ذهن نویسنده را دریافت خواهد کردیا نه، بستگی به قبل یا بعد این پاراگراف دارد که مترجم با فضایی که به‌وجود آورده، آیا درست تصمیم گرفته که بیگانه‌سازی کند؟ در ادامه مترجم برای نیم ذرع زبان، هیچ صفت مبالغه‌ای به‌کار نبرده و صرفا به واژه‌ی لسان اکتفا کرده است.

در زبان فارسی عبارت (زبانی چرب ونرم) وقتی به‌کار می‌رود که کسی اهل سخن آرایی و سخنوری باشد؛ مترجم این بخش را باترجمه‌ی (لسان ناعم لین) به درستی با الگوی بومی‌سازی ونوتی ترجمه کرده است.

جمله‌ی (زبان چرب و نرم که با آن مار را از سوراخ بیرون بکشی یا همه جا را بلیسی): در زبان فارسی عبارت فلانی با زبان مار را از سوراخش بیرون می‌کشد، در واقع اوج توانایی فریفتن

دیگران را نشان می‌دهد و با زبان همه جا را لیسیدن، دومرتبه به سخنوری فرد در هر مکان اشاره می‌کند که با چاپلوسی بسیار زیاد همراه باشد؛ در این بخش، مترجم، این جمله را بصورت(لسان ناعم لین بطول نصف ذراع تخرج به الثعابین من جحورها) ترجمه کرده که در واقع مثل جمله قبل، بیگانه سازی کرده تا بیشتر فرهنگ فارسی در این بخش را نمایان کرده باشد.

جمله‌ی (یک دست هم قیافه): در واقع این عبارت بصورت کلی به معنای آن است که کسی حالتی از غرور را مانند یک دست لباس، در هر جایی استفاده کند؛ مترجم، توجهی به مفهوم این عبارت نکرده و با دیدن واژه‌ی دست، فورا آن را ترجمه کرده و طبق متنی که به عربی ارائه داده، مفهوم طوری تلقی می‌شود که آن فرد مثل یک مفلس، دست نیازش هر جایی دراز بوده؛ البته اگر مترجم معنای این عبارت را به درستی نمی‌دانست، از روی چند کلمه قبل کاملا واضح بود که فردی چاپلوس، پرافاده و چرب‌زبان، کمی بعید است دست گدایی‌اش دائما دراز باشد.

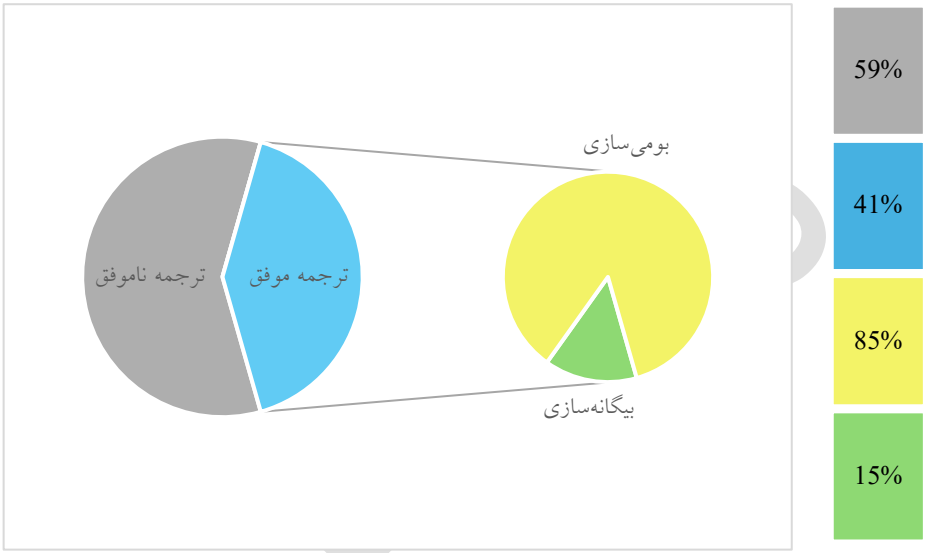
جدول٦. جمع بندی متن ششم

عبارت فارسی	تعریب	الگوی ونوتی	موفق/ناموفق
۱) نیم قراصه امضای آماده	۱) نصف قنطار من التوقیعات	۱) بیگانه‌سازی	۱) موفق
۲) نیم ذرع زبان چرب و نرم ...	۲) لسان ناعم لین	۲) بومی‌سازی	۲) موفق
۳) یک دست هم قیافه	۳) وید ممدوة دائمًا	۳) هر دو الگو	۳) ناموفق

در مجموع، از ۱۷ عبارت مورد نظر، ۱۰ عبارت به درستی و ۷ عبارت به اشتباه ترجمه شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

نمودار ۱. تحلیل کمی راهبردهای ترجمه بر اساس بسامدگیری شواهد

بر اساس بسامدگیری صورت‌گرفته، مشخص گردید که راهبرد برنامه‌ریزی‌شده و کلان مترجم در سراسر اثر، راهبرد بومی‌سازی بوده است؛ به طوری که در بخش اعظمی از رمان (از جمله به‌کارگیری لهجه مصری در گفتگوها و معادل‌گزینی‌های تفسیری در کنایات کلیدی مانند «یدیر دفهٔ المدرسهٔ» و «کذا وکیت»، هدف مترجم همگون‌سازی فرهنگی و تولید متنی روان و شفاف بوده است. با این حال، تحلیل داده‌های آماری نشان می‌دهد که از میان نمونه‌های کنایی بررسی‌شده، ۴۱درصد (۷مورد) با موفقیت ترجمه شده‌اند و ۵۹ درصد (۱۰ مورد) به دلیل ضعف شناختی مترجم از استعاره‌های زبان فارسی، منجر به ترجمه نادرست شده‌اند. بنابراین، ترجمه‌های تحت‌اللفظی در این اثر، یک راهبرد انتخابی از سوی مترجم نبوده‌اند، بلکه محصول ناگزیر به حاشیه رفتن راهبرد بومی‌سازی در مواجهه با لایه‌های پنهان زبان عامیانه جلال آل‌احمد هستند.

تحلیل آماری و بسامدگیری دقیق داده‌های پژوهش اثبات می‌کند که جهت‌گیری اصلی عادل عبدالمنعم مبتنی بر راهبرد بومی‌سازی بوده است؛ گزینشی که با انتخاب معادل‌های فرهنگی کارآمد روانی و وضوح متن را برای خواننده عرب‌زبان رقم زده است. با این حال، غلبه آماری خطاها در ترجمه کنایات عامیانه نشان می‌دهد مترجم در مواردی که عمق اصطلاحات فارسی را درک نکرده، ناگزیر به ترجمه‌های لفظی روی آورده است. این یافته‌ها مؤید آن است که ترجمه تحت‌اللفظی در این رمان نه به عنوان یک راهبرد خودآگاه، بلکه به عنوان یک نارسایی زیباشناختی ناشی از عدول از اصول اخلاقی بومی‌سازیِ مسئولانه رخ داده است. در اثر مورد بررسی، مترجم در بخش‌های محاوره‌ای گاه با ترک ترجمه یا پناه بردن به ترجمه تحت‌اللفظی دچار خطا شده است که در اینجا باید میان بیگانه‌سازی آگاهانه (برآمده از درک کامل مفهوم) و ترجمه غلط (ناشی از کج‌فهمی مترجم) تفکیک قائل شد.

با وجود دقت مترجم در بخش‌های متعددی از متن و پرهیز از اطناب و ایجاز، برای دستیابی به معنای دقیق‌تر، هم‌سویی ذهنی و نوعی هم‌ذات‌پنداری با نویسنده ضرورت داشت. هرچند بومی‌سازی احتمال انتقال معنا را افزایش می‌دهد، اما کج‌فهمی‌های مترجم منجر به انتقال مفاهیم نادرست به مخاطب عرب‌زبان شده است. در واقع، شناخت پیشین از سبک قلم، ایدئولوژی و فضای اجتماعی نویسنده می‌توانست خطاهای ترجمه، به‌ویژه در مواجهه با جملات دوپهلو را به حداقل برساند.

برخلاف متون کلاسیک، ترجمه متون معاصر نیازمند آشنایی عمیق با دیدگاه نویسنده است؛ لذا عبدالمنعم در بازآفرینی لحن گزنده و قلم خاص جلال آل‌احمد ناکام بود. در مجموع، هرچند ترجمه عربی تا حد قابل‌قبولی به اصل اثر شباهت دارد، اما ویژگی‌های خاص قلم نویسنده عامل اصلی خطاهای ترجمه‌ای بوده است، به‌گونه‌ای که احتمالاً در ترجمه آثار دیگر نویسندگان ایرانی، این خطاها کمتر رخ می‌داد.

تعارض منافع

In Press

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

از تمامی حامیان پژوهش تقدیر می‌شود.

بیانیهٔ نحوهٔ استفاده از ابزار هوش مصنوعی

۱) در نگارش این پژوهش، در ترجمه متون لاتین، در کنار مترجم زبان انگلیسی، از هوش مصنوعی نیز استفاده شده است.

۲) در نگارش این پژوهش، برای ترجمه برخی منابع مرجع (به زبان لاتین)، از هوش مصنوعی استفاده شده است.

ORCID

Isa Zare Dorniani http://orcid.org/0000-0002-3922-6125
Ali Asvadi http://orcid.org/0000-0001-9462-740X
Yashar Hemmatzadeh http://orcid.org/0009-0007-1229-5714

منابع

آل‌احمد، جلال. (۱۳۶۲). *مدیر مدرسه*. تهران: انتشارات رواق.

آل‌احمد، جلال. (۲۰۰۹). *مدیر المدرسة*. عادل عبد المنعم علی(مترجم). القاهرة: المرکز القومی للترجمة.

ماندی، جرمی. (۱۳۸۹). *درآمدی بر مطالعات ترجمه: نظریه‌ها و کاربردها*، ترجمه الهی ستوده‌نما و فریده حق بین. تهران: نشر علم.

افضلی، علی و اسدالهی، لیلا. (۲۰۱۹). کاربست نظریه‌ی کارمن والرو گارسس در نقد ترجمه‌ی ادبی موردمطالعه: تعریب صالح الجعفری از رباعیات خیام. Journal of the College of Languages، ۸۳(۴۰)، ۲۳۷-۲۵۹. doi. 10.36586/jcl.2.2019.0.40.0237

جوادی یگانه، محمدرضا و مهدی پور، فرشاد. (۱۳۹۲). روش شناسی جلال آل احمد. پژوهش های انسان شناسی ایران، ۳(۱)، ۹۱-۱۰۷. doi. 10.22059/ijar.2013.50675

In Press

حرّی، ابوالفضل. (۱۳۸۷). حضور مترجم در متن روایی. فصلنامه پژوهش زبان‌های خارجی، (۴۶)، ۳۵-۵۲.

امامی، حسن و حسین نیا، ساجده. (۱۳۹۱). بررسی چرایی بومی‌سازی و بیگانه سازی در ترجمه‌های فیتزجرالد بر پایه نظریه‌ی ونوتی. مطالعات ترجمه،۱۰(۳۹)، ۵۱-۶۶.

حیدری، حمیدرضا و غلامی کفشگری، زهرا. (۱۴۰۴). غرابت‌زدایی و آشنازدایی در ترجمه رمان حارث المیاه از هدی برکات بر اساس نظریه لارنس ونوتی. پژوهش های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۵(۳۳)، ۱۴۶-۱۶۷. doi. 10.22054/rctall.2026.87865.1806

خلف جودة العكيلي، حيدرعلي. (۲۰۲۱). **جلال آل احمد حياته و نتاجه الأدبي في إيران ۱۹۲۳-۱۹۶۹**. Thi Qar Arts Journal، (۳۵)، ۳۰۳-۳۳۳.

خادم‌نبی، میرمحمد. (۱۳۹۴). ترجمه چیست: لارنس ونوتی. فصلنامه‌ی مترجم، ۲۴(۵۸)، ۴۱-۴۹.

رنجبر، ابراهیم. (۱۳۹۰). بررسی تعهّدمرامی در رمان مدیر مدرسه. تاریخ ادبیات،۳(۶۴)، ۹۷-۱۱۵.

سلیمی، زهرا، انصاری، نرگس و میرحسینی، سیدمحمد. (۱۴۰۳). واکاوی مؤلفه‌های فرهنگی رمان (ثریا در اغماء) در ترجمه‌ی عربی بر اساس نظریه‌ی لارنس ونوتی. پژوهش های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۴(۳۰)، ۳۳۵-۳۶۸. doi.org/10.22054/rctall.2022.67805.1626

صیادانی، علی، رحیم‌خانی، سامان وآقامحمدی اهل ایمان، سمیه. (۱۴۰۰). ناهنجاری‌های دستوری-معنایی از دیدگاه لارنس ونوتی در رابطه با دو ترجمه‌ی مهدی سرحدی و موسی اسوار از رمان عیسی إبن الإنسان. پژوهش های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۱(۲۴)، ۲۹۹-۳۲۷. DOI: 10.22054/RCTALL.2021.62307.1574

افضلی، علی و اکبر کرکاسی، مائده. (۱۴۰۰). بررسی ترجمه‌ی مقوله‌های فرهنگی رمان عربی بر اساس نظریه‌ی لارنس ونوتی(مورد پژوهشی: ترجمه فارسی رمان عرس الزّین). پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب، ۲(۳)، ۸۳-۱۰۶. 20.1001.1.2783512.1400.3.3.4.2

غضنفری، محمد. (۱۳۸۴). بازتاب بومی گرایی در یک ترجمه ادبی: برگردان انگلیسی کاستلو از بوف کور هدایت. نشریه مطالعات ترجمه، ۳(۱۱)، ۲۷-۳۸.

نجفی‌اسدالهی، سعید. (۱۳۷۵). دستورزبان در عربی و فارسی و دیگر زبانها. دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۳۴(۱و۲)، ۸۱-۹۱.

سادات موسوی، شایسته. (۱۳۹۹). سازوکار ترجمه ها در غرابت زدایی از گفتمان نقد و نظریه ادبی با تمرکز بر ارتباط «لحن»، «صدا» و «قدرت». نقد و نظریه ادبی، ۵(۱)، ۱۹۴-۱۶۹. DOI:10.22124/naqd.2020.13215.1726

In Press

هاشمی، بهزاد. (۱۴۰۴). بررسی تحلیلی راهبردهای بیگانه سازی و بومی سازی در دو ترجمه‌ی فرانسوی شاهنامه. نشریه انجمن ایرانی زبان و ادبیات فرانسه، ۲۱(۴۱)، ۱۹۵-۲۱۹.
10.22129/plume.2025.501751.1320

کاردگر، یحیی. (۱۴۰۴). بررسی تطبیقی استعاره در عربی و فارسی. نثر پژوهی عربی، ۲(۳)، ۱۶-۱.
10.22091/npa.2025.13013.1035

فیروزی، حسین، حسن زاده، شهریار و آریان، حسین. (۱۳۹۸). بررسی انواع آشنایی‌زدایی درآثار مهدی اخوان ثالث. متن پژوهی ادبی، ۲۳(۷۹)، ۱۵۹-۱۸۹. 10.22054/ltr.2018.11701.1424

تقوی، منیر. (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی ترجمه عناصر فرهنگی کتاب سووشون: مطالعه‌ای پسااستعماری بر اساس نظریه بومی‌گرایی و بیگانه‌گرایی ونوتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند.
https://elmnet.ir/d/10720987-84179/source

خیره، موحوش. (۲۰۱۶). ترجمة البعد الثقافي في منظور إستراتيجيتي التوطين و التغريب: دراسة تطبيقية. رساله دکتری، جامعة وهران.

English References

Venuti, L. (2008a). *The translator's invisibility: A history of translation* (2nd ed.). London & New York: Routledge.

Venuti, L. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. London & New York: Routledge.

Venuti, L. (1991). Genealogies of translation theory: Schleiermacher. TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction, 4(2), 125–150. https://doi.org/10.7202/037096ar.

Venuti, L. (2008b). *Translation, interpretation, canon formation*. In A. Lianeri & V. Zajko (Eds.), Translation and the classic: Identity as change in the history of culture (pp. 27–51). Oxford & New York: Oxford University Press.

Venuti, L. (2013). *Translation changes everything: Theory and practice*. London & New York: Routledge.

Bassnett, S. (2014). *Translation studies* (4th ed.). London & New York: Routledge.

Freeman, R. (2009). What is 'translation'? Evidence & Policy: A Journal of Research, Debate and Practice, 5(4), 429–447. https://doi.org/10.1332/174426409X478770

Lefevere, A. (1992). *Translation, history, culture: A sourcebook*. London & New York: Routledge.

Newmark, P. (1991). *About translation*. Clevedon: Multilingual Matters.*nslation.*

In Press

Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Pradita, I. (2012). An introduction to translation studies: An overview. Journal of English and Education, 6(1), 59–68. https://doi.org/10.20885/jee.vol6.iss1.art6

Venuti, L. (2005). Translation, history, narrative. Meta: Journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal, 50(3), 800–816. https://doi.org/10.7202/011597ar

Zheng, W. (2017). Introduction of functionalism and functional translation theory. In Proceedings of the 2017 7th International Conference on Education and Management (ICEM 2017) (pp. 512–516). Paris: Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/icem-17.2018.103

Persian References Translated to English

Afzali, A., & Akbar Karkasi, M. (2021). Investigating the translation of cultural categories of the Arabic novel based on Lawrence Venuti's theory (Case study: The Persian translation of the novel *'Urs al-Zayn* [*The Wedding of Zein*]). *Research in Teaching Arabic Language and Literature*, *2*(3), 83–106. DOR: 20.1001.1.2783512.1400.3.3.4.2 [In Persian]

Afzali, A., & Asadollahi, L. (2019). Application of Carmen Valero-Garcés's theory in literary translation criticism: A case study of Saleh Al-Ja'fari's Arabic translation of Khayyam's *Rubaiyat*. *Journal of the College of Languages (JCL)*, *83*(40), 237–259. https://doi.org/10.36586/jcl.2.2019.0.40.0237 [In Persian]

Al-e Ahmad, J. (1983). *Modir-e madreseh* [The school principal]. Tehran: Entesharat-e Ravaq. [In Persian]

Al-e Ahmad, J. (2009). *Mudīr al-madrasah* [The school principal] ('Ā. 'Abd al-Mun'im 'Alī, Trans.). Cairo: Al-Markaz al-Qawmī lil-Tarjamah. [In Arabic]

Emami, H., & Hosseinnia, S. (2012). Investigating the reasons behind domestication and foreignization in FitzGerald's translations based on Venuti's theory. *Translation Studies Quarterly*, *10*(39), 51–66. [In Persian]

Firouzi, H., Hassanzadeh, S., & Arian, H. (2019). Investigating types of defamiliarization in the works of Mehdi Akhavan Sales. *Journal of Literary Text Research*, *23*(79), 159–189. https://doi.org/10.22054/ltr.2018.11701.1424 [In Persian]

In Press

Ghazanfari, M. (2005). Reflection of domestication in a literary translation: Costello's English rendering of Hedayat's *The Blind Owl* (*Buf-e Kur*). *Translation Studies Quarterly*, *3*(11), 27–38. [In Persian]

Hashemi, B. (2025). An analytical study of foreignization and domestication strategies in two French translations of the *Shahnameh*. *Revue Plume (Journal of the Iranian Association of French Language and Literature)*, *21*(41), 195–219. https://doi.org/10.22129/plume.2025.501751.1320 [In Persian]

Heidari, H. R., & Gholami Kafshgari, Z. (2026). Domestication and foreignization in the translation of Hoda Barakat's novel *Ḥārith al-Miyāh* (*The Tiller of Waters*) based on Lawrence Venuti's theory. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, *15*(33), 146–167. https://doi.org/10.22054/rctall.2026.87865.1806 [In Persian]

Horri, A. (2008). The translator's presence in narrative text. *Journal of Foreign Language Research*, (46), 35–52. [In Persian]

Javadi Yeganeh, M. R., & Mehdipour, F. (2013). Methodology of Jalal Al-e Ahmad. *Iranian Journal of Anthropological Research*, *3*(1), 91–107. https://doi.org/10.22059/ijar.2013.50675 [In Persian]

Kardgar, Y. (2025). A comparative study of metaphor in Arabic and Persian. *Arabic Prose Studies*, *2*(3), 1–16. https://doi.org/10.22091/npa.2025.13013.1035 [In Persian]

Khademnabi, M. M. (2015). What is translation: Lawrence Venuti. *Motarjem Quarterly*, *24*(58), 41–49. [In Persian]

Khalaf Joudah Al-Aqili, H. A. (2021). Jalal Al-e Ahmad: His life and literary output in Iran 1923–1969. *Thi Qar Arts Journal*, (35), 303–333. [In Arabic]

Kheira, M. [Mouhouche, K.]. (2016). Translating the cultural dimension from the perspective of domestication and foreignization strategies: An applied study [Doctoral dissertation, University of Oran 1 (Jāmi'at Wahrān)]. [In Arabic]

Munday, J. (2010). *Daramadi bar motale'at-e tarjomeh: Nazariyeh-ha va karbord-ha* [Introducing translation studies: Theories and applications] (E. Sotoudehnama & F. Haghbin, Trans.). Tehran: Nashr-e Elm. [In Persian]

In Press

Najafi Asadollahi, S. (1996). Grammar in Arabic, Persian, and other languages. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, *34*(1–2), 81–91. [In Persian]

Ranjbar, E. (2011). Investigating ideological commitment in the novel *Modir-e Madreseh* (*The School Principal*). *Journal of History of Literature*, *3*(64), 97–115. [In Persian]

Sadat Mousavi, S. (2020). The mechanism of translations in domesticating the discourse of literary criticism and theory with a focus on the relationship between "tone", "voice", and "power". *Literary Theory and Criticism*, *5*(1), 169–194. https://doi.org/10.22124/naqd.2020.13215.1726 [In Persian]

Salimi, Z., Ansari, N., & Mirhosseini, S. M. (2024). Analyzing the cultural components of the novel *Sorraya dar Eghma* (*Sorraya in a Coma*) in its Arabic translation based on Lawrence Venuti's theory. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, *14*(30), 335–368. https://doi.org/10.22054/rctall.2022.67805.1626 [In Persian]

Sayyadani, A., Rahimkhani, S., & Aghamohammadi Ahle Iman, S. (2021). Grammatical-semantic anomalies from Lawrence Venuti's perspective concerning two translations by Mehdi Sarhaddi and Mousa Aswar of the novel *'Īsā Ibn al-Insān* (*Jesus, the Son of Man*). *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, *11*(24), 299–327. https://doi.org/10.22054/rctall.2021.62307.1574 [In Persian]

Taghavi, M. (2014). A comparative study of the translation of cultural elements in the book *Suvashun*: A postcolonial study based on Venuti's domestication and foreignization theory [Master's thesis, University of Birjand]. Elmnet. https://elmnet.ir/d/10720987-84179/source [In Persian]

In Press